

יוסף ואני

בקובץ הסיפורים החדש שלה, חיותה דויטש מציגה מפגשים בין קצוות ועולמות, מפגשים שחלקם מבוססים על ניסיונה האישי. גם את הנושא של הספר, הגאולה, היא כבר הצליחה לחוות בעצמה

ריקי רט | צילום: מרים צחי

והמבוגר של האחות באיכילוב, הוא האם הספיק ראש הממשלה רבין לעשות תשובה לפני שיצאה נשמתו. ראש הישיבה התיכונית, "תלמיד חכם רציני", לא אוהב את העובדה שאשתו עוזבת את ההוראה ופותחת בית קפה. המשגיח הוא "שלימוזל", וזו כנראה העבודה היחידה שהוא מסוגל לעשות. "אני לא חושבת שאני שיפוטית כלפי אותן דמויות", טוענת דויטש. "על חלקן כתבתי מתוך אמפתיה. מה שמעניין אותי בכתיבה על בני אדם זו היכולת לבדוק אותם בלי שיפוט, אבל השיפוט עולה מהמציאות. אני כואבת איתם ומזדהה איתם, ויחד עם זאת אני מתקשה לקבל עמדות אטומות, שמרניות".

בסיפור 'תאוונה' משפחה מנתקת קשר עם אחת מבנותיה, גרושה שנישאה לכהן. האם חברה דתית-מודרנית אמורה לקבל צעד כזה, לנסות למצוא פתרונות מקלים?

"אינני פוסקת הלכה, אני מספרת סיפורים. אין לי שום עמדה הלכתית או רצון להביע עמדה כזו. מה שרציתי, בין השאר, הוא להתבונן באפשרויות אנושיות שונות לעמוד מול סתירות ובעיות. רציתי לבחון את הגישה הנוקשה יותר ואת הגישה הסלחנית יותר, ולהבין את הכאב הקיים בשתייהן גם יחד. אני מנסה להבין את המקום שבו עומדים גם הצד המקבל וגם הצד המנדה בבחירות הקיומיות השונות שלהם. נפשית אני קרובה יותר לעמדתו של המקבל, אני יכולה לחיות עם פושעים. לכן האתגר שלי בסיפור היה דווקא להבין את המקום של האב המנדה, שחווה את כאב החטא ואת עלבוננו של הקדוש ברוך הוא כצדו בבשר החי".

את שורת בסיפור דמויות מכל גוני הציבור הדתי-לאומי. כיצד את רואה את ההפוכות שעובר המגזר הזה בשנים האחרונות? לאן פניו מועדות?

התבוננות, מתבוננת על המצב האנושי ופורטת אותו למילים. אמנם כתבתי על החברה הדתית, אבל בכל הסיפורים יש אלמנטים אוניברסאליים. בעבורי הכתיבה על העולם הדתי היא לא התכלית, היא נקודת מוצא. בדיוק כמו שיעניין אותי לקרוא על נשים בסין, כי דרך הסיפור הכללי עולה משהו אוניברסאלי. מעבר לכך נתתי במה בספר גם לדמויות שבאות ממקומות אחרים – מהעולם החילוני וגם מזה הערבי".

החזרה בתשובה של רבין

לאחר שהסיפורים נקבצו לספר אחד, הציעה העורכת לקשר בין הדמויות. וכך הפך גיבורה-המשנה בסיפור אחד לגיבור הראשי של עלילה אחרת, ונוצר קשר משעשע בין הסיפורים. "זה גיימיק מלאכותי, כי המו"לים היום חושבים שאנשים אוהבים לשקוע ברומאן אחד, והרבה זמן מפמפמים לי שהקוראים לא אוהבים סיפורים קצרים. לשמחתי לא היה קשה למצוא את ההקשרים בין הסיפורים".

לאיזה מבין 19 הסיפורים הכי התחברת?
"זה כמו לשאול אמא 'איזה ילד את הכי אוהבת'. יש סיפורים שהם מורכבים יותר, יש דברים שכשקראתי אותם שנים אחרי שנכתבו, יכולתי לזהות את המצב הנפשי שהייתי בו. חבר שלי, פסיכולוג, אמר לי שיש בסיפורים הרבה עצב והחמצה, ונאלצתי להסכים. אני שמחה להגיד שאני כבר לא שם, אבל בזמן שכתבתי אותם היה לי יותר חיבור לדגשות הללו. זו חיותה של לפני עשר שנים. היום אני מתבוננת על החיים במבט משלים יותר, שמח יותר, בוגר, יציב. התבגרותי, החכמתי, הזקנתי, עברו שנים ואני במקום אחר".
הדמויות השמרניות לא יוצאות טוב מההתבוננות של דויטש. כל מה שמעניין את אהוב נעוריה "המזוקן

ז איך נראית גאולה? כמו צעידה שאהבת נעוריה הנכזבת הביאה אותה להגר אל מעבר לים, רחוק מהכול? כמו עוזרת בית מזרחית שנוקמת בבעלת הבית האשכנזייה בדרך מקורית? כמו משגיח כשרות שמדביק את עצמו לכביש לאחר שאשתו נטשה אותו? או כמו המפגש בין יוסוף לבין לקוחות המכולת שבה הוא מועסק?

על פי 'ככה נראית גאולה', קובץ הסיפורים החדש של חיותה דויטש, לכשתגיע הגאולה היא תתבסס על מפגש בין עולמות שונים, מגדרים, מגזרים וגם לאומים שונים. "מפגשים מרתקים אותי. אני נהנית להפגיש אנשים שלא היו מוצאים זה את זה באופן טבעי", אומרת דויטש. אחרי למעלה מעשרים שנות דילוג בין הוראה, כתיבה לילדים, כתיבה פובליציסטית, עריכה וכתבי-ספרים, נדמה שהיא עצמה סוף סוף מצאה גאולה.

ספרה החדש מגיע כשעדיין לא שכחו הדי 'נחמה', הביוגרפיה של נחמה ליבוביץ' שדויטש פרסמה בשנת 2008, וכיכבה ברשימות רבייה-מכר. הפעם, בקובץ הסיפורים שחברו במשך עשור, ניתן לזהות מהצד האחד את דויטש הכותבת הבוסרית, ומהעבר האחר את הסופרת הבשלה, מלאת ניסיון החיים, ובעיקר המפויסת. "עם הזמן גיליתי שהחיים לא פחות דפוקים", היא אומרת, "אבל אפשר לאהוב אותם יותר ולשמוח בנקודות הטובות שלהם".

מרבית הסיפורים מתרחשים בתוך העולם הדתי, חלקם אף ממוקמים גיאוגרפית בגוש עציון, מקום מגוריה של דויטש. יחד עם זאת היא מקווה שהאהבות, האכזבות, החמלה והחסד שרקמה, ידברו גם אל מי שלא בא מן המגזר הזה. "כל כותב מכניס בסיפורים חומרי יסוד מחייו, ולכן הדת נוכחת בסיפורים שלי", היא אומרת. "אני לא סוציולוגית; אני כותבת מתוך

"אני מתקשה לקבל
עמדות אטומות,
שמרניות".
חיותה דויטש

קור, והוא שאל אותי 'את חיותה דויטש?' אז הרגשתי את הכבוד שיש לאנשים כלפי כותבים. זה היה ערב של חוויה מכוננת שתראה להבנה שלי שאני כותבת".

במהלך השנים התקדמה במערכת איתות עד שהפכה לעורכת. בראשית שנות ה-90, בשנת שבתון מההוראה, פנתה ללמוד תסריטאות בבית הספר 'מעלה', ואז נפתח בפניה עולם הקולנוע. בשלב הזה גם חשה בשלה לכתוב ביקורות תרבות, והחלה לפרסם ב'נקודה' את הטור 'לפנאי ולפנים'. בהמשך הייתה לעורכת המשנה של 'נקודה' וערכה את מדור הספרות וההגות ב'הצופה' עד לסגירת העיתון. כיום עורכת דויטש את כתב העת 'אקדמות' ומנהלת את מחלקת ההוצאה לאור של בית מורשה.

זודה לא מעניינת

אף ש'ככה נראית גאולה' ראה אור רק בימים אלו, כתיבתו קדמה לכתיבת ספרה הביוגרפיה 'נחמה'. לא רק קדמה כרונולוגית, אלא גם סיבתית. לפני שנתיים שלחה דויטש את קובץ הסיפורים לרב חיים סבתו, שהתרשם מהם ועודד אותה לפרסמם. שבועיים אחר כך הציע לה הרב סבתו לכתוב את הביוגרפיה של נחמה ליבוביץ', פרשנית המקרא פורצת הדרך. הספר זכה להצלחה גדולה, וכיכב שבועות ארוכים ברשימת רבייהמכר.

הייתה לך היכרות מוקדמת עם ליבוביץ'?

"נחמה הייתה סוג של דודה לא כל כך מעניינת בחיי. היא הייתה המורה של ההורים שלי. כמה אנחנו כבר יכולים להתלהב מהמורים של ההורים שלנו? אבל עם השנים נהייתי קצת פמיניסטית, והתחברתי אליה יותר. הבנתי שיש בה משהו חריג, ההישגים שלה עניינו אותי. אבל אני מודה שאלמלא הרב סבתו, לא הייתי כותבת את הביוגרפיה שלה".

למלאכת הכתיבה היא ניגשה בפה, לדבריה. "הבנתי בכמה עבודה זה כרוך, אבל היה בי קול פנימי חזק שאמר שזה הדבר שנכון לי לעשות. לכן אמרתי לרב סבתו 'כן' על המקום, מכוח אותה אינטואיציה פנימית".

את הספר כתבה בשני כובעים. "ככובע הסופרת התעניינתי בסיפור חייה - מי היו ההורים של נחמה, מה היה היחס שלה לאחיה ישעיהו ולבעלה. והיה הכובע הלא פחות מרתק, זה של החוקרת. ערכתי מחקר בלשני-אקדמי כדי לזהות את התורה שלה. לצורך זה קראתי את כל הספרים שלה, וניסיתי לחפש את המנוע, את חוט השני השזור בכתביה ובתורתה".

המלאכה הייתה קשה וסיופית. הערת שוליים אחת הובילה לאחרת, שהובילה לספר נוסף. דויטש סרקה את הארץ, נפגשה עם עשרות מתלמידיה וקרוביה של ליבוביץ', ושמעה את הקלטות שיעוריה שנעשו בהיבא. בין היתר סיעה בידה בתו של פרופ' ישעיהו ליבוביץ', ד"ר מירה עופרן ("שפחות אהבה את ההתעניינות האישית בדודה שלה והעדיפה לדבר על משנתה").

את חושבת שנחמה ליבוביץ', שבחיה כל כך סלדה מפרסום, הייתה אוהבת את התוצאה?

"זו שאלה שאני מפחדת לשאול את עצמי. נחמה הרי לא הסכימה שיראינו אותה, היא אמרה: 'דברו נא ספריי, תלמידיי, ושיעורי בעדי'. למרבה המזל, תלמידיה לא שמעו בקולה והקליטו אותה. קראתי את כל מה שנחמה הותירה אחריה, ולמעשה זכיתי לשמוע כבר בחייה שני שיעורים, אבל רק כשהקשתי באינטנסיביות לשיעורים המוקלטים הבנתי איזו פרפורמית היא הייתה. בהקלטות הללו הורגשה עוצמה, שבשום דרך אחרת לא יכולתי להתחבר אליה. אני יודעת שעשיתי לה מעשה פולשני מאוד בכך שניסיתי לכתוב את החיים שלה וסיפרתי גם על חייה הפרטיים. יש בזה אקט של שתלטנות, אבל לא הייתה לי

ההיכרות נעשתה ביני לבין 'יוסף' מדי יום - ומוכן שזהו שם בדוי. היה בינינו קשר ידידותי, קשר בין בני אדם. הוא לא חשש לספר לי, באחת השיחות המעמיקות, שסבתא שלו עונדת על צווארה את מפתח הבית בבאר-שבע שממנו הם גורשו. היה לא קל, אבל חשוב, לשמוע את הסיפור הזה ולהבין את המקום שבו האיש חי.

"אני לא חושבת שמטיוח יכול לצמוח משהו אמיתי. להגיד שאני מאמינה בהיכרות נשמע תמים להפליא, אבל בימים אלה מוקמת בגוש עציון תנועת הידברות בין פלשתינים ליהודים בשם 'ירושלום'. זה לא הופך את המרצחים לפחות מרצחים או לפחות אויבים שלי, אבל המציאות תמיד מורכבת יותר ומעניינת יותר מעולם המחלוקות הפוליטיות".

"פגשתי קהילות קונסרבטיביות שמרקדות על התהום - ושמא אין זו תהום - בין ערכי העולם המודרני, כפמיניזם ושוויון, לבין ערכי המסורת היהודית. תהיתי מתי ואיפה והאם נרקד שם גם אנו, המודרן-אורתודוקסים. פה אני מזהה את עצמי, באורתודוקסיה המודרנית שפעם כונתה ציונות דתית. אני לא בטוחה איזה שם מעודכן יותר נוכח התהפוכות"

"פה זה לא זרקור"

חיותה דויטש (49), תושבת נווהדינאל ואם לחמישה, נולדה בתל-אביב וגדלה בבית שהשתייך לזרם פועלי אגודת ישראל. כבר כתלמידה בבית הספר היסודי 'מוריה' היא אהבה לכתוב, וחברותיה היו מצפות בשקיקה לקרוא את הסיפורים בהמשכים שפרסמה על קירות הכיתה. בכיתה ט' עברה לאולפנת כפר-פינס, מוסד הלימודים שהשפיע עליה ומלווה אותה עד היום. "מנהל האולפנה, הרב בהר"ץ, היה טיפוס מורכב. רבים, וגם אני, ביקרו את האינטנסיביות הדתית שהוא חינך אליה, אבל מצד שני היה לו כמתנן שאר רוח מיוחד. אני חייבת לו הרבה על ההתבוננות שלי בעולם, על הידיעה שמותר לצאת מהמבט השגרתי ולא חייבים להסתכל כמו כולם".

בתום הלימודים עשתה שירות לאומי במירון, ומשם המשיכה למכללה בבית וגן, ללימודי תנ"ך וספרות. מערכת השיעורים הייחודית שלה נודעה בשם "מערכת חיותה": היא סירבה ללמוד אצל מרצים בעלי אוריינטציה חרדית, ותחת זאת לקחה את כל הקורסים של הרב מרדכי ברויער, הרב יואל בן-גון והרב יואל אליצור. כשהשלימה את לימודיה שם, המשיכה במסלול החיים שכמעט נקבע עבורה מראש - עבודה בהוראה, במקרה שלה בתיכון 'חורב'. "עם אבא מורה, אמא מורה וסבא מורה, לא היו לי הרבה ברירות", היא כמעט מתנצלת.

דויטש הייתה אולי ממשיכה עד היום במסלול ההוראה, אלמלא נוסד בשנת '88 עיתון הילדים והנוער 'אותיות'. חברה בחדר המורים סיפרה לה כי כתבה שיר והוא פורסם בעיתון. דויטש חשה דגדוג מוכר באצבעות, וקבעה פגישה עם העורך אורי אורבך. "באתי ואמרתי לו שאני רוצה לכתוב סיפורים לעיתון. הוא הסכים אבל הסתכל עליי קצת בזלזול, וביקש שלא אכתוב על הצאר ברוסיה, אלא סיפורים על מה שמתרחש בחברה שלנו, על הילדים שלנו. 'פה זה לא זרקור' (עיתון ילדים חרדי), הוא אמר לי".

דויטש החלה לכתוב סיפור אחת לשבועיים, ובמקביל המשיכה בעבודתה כמורה. ההכרה העצמית בכך שהיא "באמת כותבת" הגיעה במפגש של עיתונאי אותיות. "הלכתי לשם בכיישנות, ופתאום פגשתי את אבשלום

"אני עוקבת בעניין אחרי המתרחש בעולמות הדתיים השונים והמשונים שלנו - ההתקשחות וההתרככות, ההסתגרות ופריצות הגבול לסוגיהן. הכול קורה והכול דינמי. מעמדת האר"ם זה מרתק, אבל אני לא מהאר"ם. אני חיה פה ומתפללת תמיד למציאת איוונים בין כל הפשטות המתחדשים בעולם לבין חוט השדרה ההלכתי, הבריא, שקיים אותנו דורות הרבה.

"שהיתי החודש בארצות הברית, ופגשתי קהילות מסוגים שונים. קהילה חרדית בברוקלין שבנותיה ובניה לומדים תורה כמו שסבי ואבי למדו בפולין, כאילו דבר לא אירע, עם ערבוב מוחלט של מדרש ופשט, ובתרגום

שוטף ליידיש. לעומת זאת פגשתי קהילות קונסרבטיביות שמרקדות על התהום - ושמא אין זו תהום - בין ערכי העולם המודרני, כפמיניזם ושוויון, לבין ערכי המסורת היהודית. התבוננתי בהן ותהיתי מתי ואיפה והאם נרקד שם גם אנו, המודרן-אורתודוקסים. פה אני מזהה את עצמי, באורתודוקסיה המודרנית שפעם כונתה ציונות דתית. אני לא בטוחה איזה שם מעודכן יותר נוכח התהפוכות, ושמא שניהם נכונים כאחד.

"אין לי שום תוכנות חדשות שלא אמרו חכמים ממני בתחומי הידע המתאימים יותר לדיון בסוגיות אלה, אנשי הלכה או סוציולוגים. אני רואה את תפקידי להקשיב. לפחות מיום שעזבתי את קתדרת המחנכת בתיכון ובחרתי בעולם של כתיבה, אני פחות מנסה לחנך ויותר להתבונן. ובעיקר מתפללת שלא ייטוש השם עמו ונחלתו לא יעזוב".

בסיפור 'האחות של יוסף' עוקבת דויטש אחרי קשריו של העובד הפלשתיני במכולת בגוש עציון עם התושבים, ומגלה חמלה, הבנה ואמפתיה רבה אל השכנים הלא-יהודים. "זה אחד הסיפורים שהקשר בינם לבין המציאות הדוק במיוחד", היא אומרת. "כן, אני מאמינה בהידברות, על בסיס אנושי ואישי. בידי הווה עובדה,

"דברים נהיו ברורים מאליהם בזכות בעיות שהארגון הציף".
כנס 'קולך'

צילום: אפרים דולוטוק

פרפורמית. ליבוביץ'

צילום: אי.מי

תאמינה בהידברות, על בסיס אנושי ואישי

ברירה אחרת. בלי זה הספר היה יוצא אנמי ולא מעניין, סוג של רשימה ולא סיפור חיים תוסס.

אחד מנכדיו של ישעיהו ליבוביץ' שאל את דויטש לאחר הוצאת הספר איך העזה לפרסם את נחמה, מה שגיבורת הביוגרפיה לא רצתה מעולם לעשות. בתגובה אמרה לו דויטש שהיא ה'מקס ברוד' של נחמה ליבוביץ'; "לולא ברוד, שפרסם רבים את כתביו של חברו הקרוב פרנץ קפקא בניגוד לצוואתו המפורשת, לא היו זוכים הכתבים הללו להתפרסם. גם אני החייתי את הסיפור ומנעתי ממנו להישרף".

גם אחרי תום העבודה האינטנסיבית ופרסום הספר, חייהן של שתי הנשים נותרו שלובים. "לא נפרדתי מנחמה, לא מבחינה חיצונית ולא מבחינה פנימית. אני מרצה עליה בכל הארץ, כשכל הרצאה נפתחת בדבר תורה מפרשת השבוע לפי נחמה. מתוך הפרשנות אני מתחברת לחיים שלה, ואין שבוע שאני לא מצליחה למצוא בתוך ספרי העיונים שלה חוליות שמחברות אל יסודות חייה".

ההצלחה של הספר הפתיעה אותך?

"אשקר אם אומר שלא חלמתי על זה, אבל הופתעתי לראות את הספר ברשימת רבי-המכר שבוע אחרי שבוע. בכל פעם מחדש מצאתי את עצמי מנהלת דרישה של הכרת הטוב עם הקב"ה, הרגשתי בת מזל להגיד את ההלל הזה".

מסך אשכנזי, גברי וחילוני

אין פלא שבסיפורי 'ככה נשמעת גאולה' מופיעים מוטיבים פמיניסטיים. דויטש היא ממייסדות ארגון הנשים 'קולך', ועד לפני שנים אחדות שימשה כחברת הוועד המנהל. "חנה קתה, שהייתה שכנתי בנווה-דניאל, שיתפה אותי ברעיון של הקמת הארגון. העקרונות דיברו אליי, והשתתפתי בכנס היסוד".

את חושבת שהארגון הצליח להשיג את המטרות שלשמן הוקם?

"זה יהיה יהיר לנכס את כל המהפכה הפמיניסטית הדתית ל'קולך'. דברים נהיו מובנים מאליהם בזכות בעיות שהצפנו, ויחד עם זאת, אני חושבת שאלו תהליכים שהיו קורים בכל מקרה. אבל אי אפשר להתעלם מהחשיבות של הקול הזה".

את הקול הנשי והדתי, הקול של 'האחר' שאיננו נשמע, היא ניסתה להרים גם בכהונתה כחברת מועצת הרשות השנייה, בשנים 2002-2005. מהתקופה הזו היא זוכרת בעיקר תסכול. "למדתי את גבולות היכולת של הרגולטור, והרגשתי בעיקר כמו צפצוף הזרזיר שעומד לרגע על המקטרת של האיש השמן והעשיר. עשינו משהו חסר סיכוי. ניסינו להילחם נגד ריאליטי כמו 'הדוגמניות', או התוכנית של הצמד איה ושירלי, שהיו בה תכנים בעייתיים – ולא תמיד הצלחנו. פה ושם היו רגעי חסד, כשפסלנו לוח שידורים של קשת והכרחנו אותם להכניס תכנים קצת יותר איכותיים. המבקר של 'הארץ' אפילו כתב מאמר על מועצת הרשות השנייה, תחת הכותרת 'הגנון של חיותה'. בלי שום ספק, זו הייתה פסגת הישגיי התקשורתיים", היא אומרת בציניות.

לתקופה מסוימת, ימי המכרז המיוחד להפעלת ערוץ 2, דויטש הרגישה שאולי יש עוד סיכוי שנראה על המסך יצירה איכותית ומשמעותית. "זו הייתה תקופה של שתדלנות, ולוחות השידורים שקיבלנו היו פשוט פנטזיה, אתחלתא דגאולה".

מה השתבש בדרך?

"המציאות הוכיחה שהזכיניות לא יכולות לעמוד בתנאי המכרז שעליהם הן חתומות, ואז באים למועצה ומתחננים להקלות, וזה הופך להיות שוק. בדיעבד, יכול להיות שבאותו זמן נוצרה האופציה לז'אנר עילי, כמו 'סרוגים' ותכנים מצוינים אחרים שאנחנו רואים היום פה ושם על המסך".

אחת מבנות בריתה של דויטש במועצה הייתה ויקי שירן ז"ל. המתנחלת האשכנזייה שנולדה בתל-אביב מצאה שפה משותפת עם הפמיניסטית ממייסדות הקשת הדמוקרטית המורחית, ושתיהן

גאולה לא תנ"כית

בימים אלו עומדת דויטש לסיים את עבודת הדוקטורט שלה בחוג לתלמוד באוניברסיטת בראילן. המחקר שלה עוסק במפגש בין חכמים למטרונות. "כן, שוב הפגשתי אנשים מעולמות שונים. התופעה של נוכרים שבאים לשאול תלמידי חכמים היא מוכרת, אך המיוחד במפגשים שעליהם כתבתי הוא שמדובר בנשים, מטרונות וגויות, והשאלות שהן שואלות אינן מתריסות אלא באמת נשאלות כדי לדון בהן".

יחד ניסו לקדם את נוכחותן של אוכלוסיות נוספות באורה של מדורת השבט. "לא אשכח איך יום אחד ויקי ביקשה את השיבוצים של המרואיינים לחודשיים הקרובים בתוכנית 'חוצה ישראל' עם דב אלכוביץ. היא אמרה לי 'חיותה, תספרי', כדי שאחזה כמו עיניי כמה מעט נשים, מזרחים ודתיים מגיעים לתוכנית הזו. לאור התוצאה העגומה, היא ביקשה שישקלו מחדש את רשימת המרואיינים. ישבה אתנו אז גם הדה בושם, נציגת האליטות השמאלניות, שלא סבלה את

"אני יודעת שעשיתי לנחמה ליבוביץ' מעשה פולשני מאוד בכך שניסיתי לכתוב את החיים שלה וסיפרתי גם על חייה הפרטיים. יש בזה אקט של שתלטנות, אבל לא הייתה לי ברירה אחרת. בלי זה הספר היה יוצא אנמי ולא מעניין, סוג של רשימה ולא סיפור חיים תוסס"

הפרויקט הבא שלה הוא כתיבת ביוגרפיה על חייו של שלמה קרליבך. בימים אלו היא נמצאת בתהליך ראשוני של איסוף חומרים ושיחות עם בני משפחתו.

אז אפשר לומר שהפרויקט הקודם הושלם? מצאת תשובה לשאלה איך נראית גאולה?

"לא כתבתי מרשם על איך להביא את הגאולה. הורגלנו לחשוב עליה כמו בתנ"ך – אדם שחווה לאדמתו וגואל אותה, אבל בעיניי גאולה היא כאשר אדם מוצא את המקום שבו הוא אינו רדוף, את השקט הפנימי שלו".

ואת מצאת את הגאולה שלך?

"הרבה שנים הייתי אדם חסר שקט. כשאני מדברת על שקט כגאולה, אני יודעת על מה אני מדברת. אני מרגישה שלאחרונה, בזכות נחמה, מצאתי סוף-סוף את הגאולה שלי, את השקט. האופן שבו הספר התקבל והאהבה שקיבלתי, ובעיקר העמידה שלי מול עצמי והיכולת להסתכל על עצמי, ולהגיד: 'את אישה כותבת, וזה לא סתם חלום בלתי ממומש', הביאו אותי למקום הזה".

לתגובות: dyokan@makorishon.co.il